

СУТНІСТЬ І МІСЦЕ ПРАВА ЗАГАЛЬНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В СИСТЕМІ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Кобецька Н.

(кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри трудового, екологічного та аграрного права, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)

Право загального природокористування гарантує всім громадянам можливість користуватися природними благами за умови дотримання встановлених правил охорони довкілля. Як різновид права природокористування воно традиційно розглядається в порівнянні з правом спеціального природокористування. Для його виникнення не вимагається особливих юридичних актів, наявності у природокористувача спеціальної правоздатності та дієздатності.

Водночас, з огляду на зміст інтересів, на реалізацію яких спрямоване загальне природокористування, воно безпосередньо пов'язане з правом людини на безпечне довкілля. М. І. Васильєва, проводячи розмежування між правом на сприятливе навколишнє середовище і правом загального природокористування, зазначає, що для першого важливою є якість довкілля, тоді як у праві загального природокористування головною є свобода доступу до нього [1, с. 22]. Разом з тим не слід забувати, що неналежна якість навколишнього середовища є перешкодою для реалізації права загального природокористування. Т. І. Макарова вважає, що право загального природокористування знаходиться на стику права громадян на сприятливе навколишнє середовище і права спеціального природокористування фізичних осіб [2, с. 103]. Однак, на нашу думку, право загального природокористування, на відміну від господарського, комерційного використання природних ресурсів, відображає власне екологічні потреби та інтереси людини, які пов'язані перш за все з необхідністю збереження людини як біологічного та соціального організму, а не з використанням природи з метою задоволення матеріальних та інших подібних потреб.

Ще однією, суміжною з правом загального природокористування, правовою конструкцією, запровадженою новітнім екологічним законодавством України, є сервітут. Зокрема, аналізуючи ст. 23 Лісового кодексу України, можна виділити два види сервітутів: публічний і приватний. Специфіка публічних сервітутів полягає в тому, що вони обумовлюються суспільними (публічними) інтересами та встановлюються стосовно невизначеного кола осіб.

Ряд науковців доволі позитивно сприймають конструкцію публічного сервітуту. Так, Т. І. Макарова наполягає на доцільності введення в Екологічний кодекс Республіки Білорусь, а слідом за ним у цивільне і природоресурсне законодавство – земельне, водне, лісове, інституту публічного сервітуту, який встановлює приватноправові і публічно-правового гарантії як для осіб, які здійснюють господарську діяльність у порядку спеціального природокористування та володіють в зв'язку з цим речовими правами на ділянки природних ресурсів, так і для осіб, які здійснюють загальне природокористування [3, с. 7–8].

Наші міркування з приводу доцільності існування публічних сервітутів містять у своїй основі такі аргументи. Публічний лісовий сервітут передбачає право громадян вільно перебувати в лісах державної і комунальної власності (ч. 2 ст. 23 Лісового кодексу України). Ч. 3 цієї ж статті закріплює: «Права власників лісів або лісокористувачів можуть бути обмежені на користь інших заінтересованих осіб на підставі закону, договорів, заповіту або за рішенням суду» (приватний сервітут). Зміст публічного лісового сервітуту щодо забезпечення прав громадян на вільне перебування в лісі відтворює норму ст. 66 Лісового кодексу України «Загальне використання лісових ресурсів»: «Громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби

тощо, крім випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законодавчими актами України». Видається, що встановлення сервітуту є більш логічним стосовно приватних власників та конкретних прав визначеного кола осіб, на користь яких він встановлюється. Щодо законодавчого закріплення прав громадян на користування природними ресурсами для задоволення особистих життєво необхідних потреб, їх вільного доступу до природних благ, більш обґрунтованим буде використання традиційної еколого-правової конструкції «права загального природокористування», яке, як обґрунтовувалось вище, більше тяжіє до системи екологічних прав, зокрема, права на безпечне довкілля.

Виходячи з цього, права громадян, які передбачають можливості вільного доступу до природних ресурсів та користування ними для задоволення особистих необхідних життєвих потреб, могли б закріплюватися не в розділах поресурсних законодавчих актів, які регулюють використання лісових, водних, фауністичних та інших ресурсів, а в перших розділах, з наголосом на їх приналежності до життєво важливих екологічних прав людини. В майбутньому в ході вдосконалення та систематизації екологічного законодавства доцільно перенести норми, які регулюють права громадян на вільний доступ до природних ресурсів та користування ними для невід'ємних життєвих потреб, у перші розділи Екологічного кодексу України та оновлених природоресурсних законодавчих актів, закріпивши ґрунтовні деталізовані гарантії забезпечення їх безперешкодної реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва М. И. Право на благоприятную окружающую среду как элемент правового статуса личности / М. И. Васильєва // Экологическое право. – 2005. – № 1. – С. 19–26.
2. Макарова Т. И. Право общего природопользования: проблемы правового закрепления [Електронний ресурс] / Т. И. Макарова // Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сер. 3 : Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. – 2004. – № 2. – С. 103–108. – Режим доступу : http://www.law.bs.u.by/pub/25/Makarova_8.doc.
3. Макарова Т. И. Право природопользования как институт экологического законодательства (к вопросу о разработке Экологического кодекса Республики Беларусь) [Електронний ресурс] / Т. И. Макарова // Право и демократия : сб. науч. тр. / редкол. : В. Н. Бибило (отв. ред.) [и др.]. – Минск: БГУ, 2006. – Спец. вып. – С. 108–120. – Режим доступу : http://www.law.bs.u.by/pub/25/Makarova_11.doc.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Коваленко Т.

(доктор юридичних наук, доцент професор, в. о. завідувача кафедри земельного та аграрного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

Відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини та основних свобод, підписаної 4 листопада 1950 р. в Римі та ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 р., для нашої держави є обов'язковою практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). У ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. передбачено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини та основних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Аналізуючи практику ЄСПЛ у справах проти України, у яких присутній земельно-правовий елемент, варто поділити їх на декілька груп:

1) *рішення ЄСПЛ, які стосуються порушення ст. 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини та основних свобод, яка передбачає, що «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права».* Для сфери регулювання